

НЕБОЈША ВУКОВИЋ*

Институт за међународну политику и привреду
Београд

ЖЕЉКО БУДИМИР**

Факултет политичких наука
Бања Лука

УДК 32(479+571):32(5)

Монографска студија

Примљен: 29.08.2016

Одобрен: 19.09.2016

Страна: 111-126

ПРОЈЕКТИ ЕВРОАЗИЈСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ У САВРЕМЕНОЈ РУСКОЈ ГЕОПОЛИТИЧКОЈ МИСЛИ***

Сажетак: Рад је посвећен дескрипцији и експликацији неколико пројеката (идеја) евроазијске интеграције у делима двојице савремених руских геополитичара. Уз помоћ метода анализе, синтезе и компарације, у раду се приказују и тумаче размислања и аргументи познатих руских аутора – Александра Дугина и Леонида Ивашова – који се односе на моделе, опсеге и начине реализације евроазијских интеграција у политичком, војном и економском аспекту. Поред тога, у раду се прати еволуција њихових концепција у дужем временском периоду. Такође, пажња је посвећена њиховом избору потенцијалних партнера, видова сарадње и аргументацији која се тиче оправданости евроазијских интеграција.

Кључне речи: Евроазија, геополитика, интеграције, Русија, геостратегија

Увод

Након окончања Хладног рата, и распада СССР-а, политичко вођство Русије, али и њена интелектуална елита, суочили су се са питањем будуће руске спољнополитичке оријентације. Већ 1992. године, дакле у првој години њене самосталности, прозападно оријентисани експерти и аналитичари, окупљени у Савету за спољну и одбрамбену политику (СВОП – Совет по внешней и оборонной политике), у документу под називом „Стратегија за Русију”, уобличавају концептуално-доктринарну платформу за руску спољну политику. У унутрашњем развоју, тврде експерти СВОП-а, за Русију је најприкладнији сценарио који подразумева брзи прелаз ка економији западноевропског модела

---

* nebojsa@diplomacy.bg.ac.rs

** zbudimir78@yahoo.co.uk

*** Рад је реализован у оквиру пројекта „Србија у савременим међународним односима– стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни економски, правни и безбедносни аспекти“ Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, бр. 179029.

(током једне деценије), стварање развијене и ефикасне демократије, и „тесну савезничку сарадњу са Западом“ (С. Караганов, 2002: 9). У поглављу под називом „Препоруке“, руском политичком врху сугерише се, да је због погоршавајућег геостратегијског положаја, Русији неопходан „дугорочан курс ка стратешком савезу са Западом (укључујући Јапан и Јужну Кореју)“. Између осталог, то значи, „максимално зближавање са ЕУ, улазак, на крају крајева, у јединствен европски економски и политички простор, чији је центар ЕУ“ (С. Караганов, 2002: 17-18). И наредних година су стручњаци СВОП-а, међу којима ваља посебно издвојити Сергеја Караганова, Алексеја Арбатова, Вјечеслава Никонина, Игорa Јургенса и Дмитрија Трењина (неки од њих су додуше током две деценије делимично променили своја схватања), учествовали у писању сличних програмских докумената, мање више истог карактера и усмерења.

Тих година, сличне ставове делио је и руски државни врх, и посебно тадашњи министар спољних послова Андреј Козирјев, који је у својој књизи „Преображај“ између осталог написао, да не треба искључити могућност да једног дана и Русија ступи у НАТО, с обзиром да она не види у НАТО-у претњу својој безбедности (А. Козырев, 1994 :199). Временом, како се унутрашња политичка и економска криза заоштравала, и задобијала невиђене размере и интензитет, жеља Русије да се интегрише у војно-политичке структуре Запада, све је више јењавала. Вероватно да је агресија НАТО-а на СРЈ 1999. године, у том смислу, представљала моменат и повод за коначно геополитичко отрежњење руске јавности, изузимајући наравно невелике политичке и интелектуалне групе које су непоколебљиво и даље заступале прозападну оријентацију. Истовремено, на јавној сцени су постајале све уочљивије и присутније алтернативне идеолошке концепције, политички покрети и геополитичке платформе. Врло брзо, прво у политичко-културном undergroundу-у, а потом и на великој сцени етаблираних медија, запажено место и време осваја (нео)евроазијско учење. Уместо евроатлантских интеграција, такође у првој половини 1990-тих година, у руској јавности се све више и гласније почело говорити о евроазијским партнерствима и савезништвима.

Савремено евроазијство (неоевроазијство) концепцијски се ослања на класично евроазијство чији су оснивачи били Николај Трубецкој (1890-1938) и Петар Савицки (1895-1968). Евроазијство се може описати као оригиналан идејно-политички покрет који је настао током 1920-тих година, у окриљу руске „беле“ емиграције у Европи. Евроазијци-класичари су 1926. године, властите погледе и концепције систематизовали у програмско штиво покрета или својеврсни „евроазијски катехизис“ под називом „Евроазијство“. Евроазијци свој поглед на свет утемељују у религији, а од свих конфесија само се на православљу, по њиховом мишљењу, може заснивати евроазијска идеологија. Евроазију посматрају као средишњи континент, окружен са два периферна света – азијским (Кина, Индија, Иран), и европским, а њене границе поистовећују са границама руске империје. У цивилизацијском смислу, Евроазију-Русију доживљавају као посебан културно-географски ентитет, а прву конкретнију манифестацију евроазијског културног јединства виде у империји Цингис-кана (Л. Новикова, И. Сиземская, 1995: 245-261).

После распада СССР-а, и компромитације званичне идеологије, савремени руски мислиоци који нису гајили фасцицију Западом, филозофско и концепцијско прибежиште су пронајали или у православном духовном наслеђу и руској религиозној филозофији с почетка XX века, или у учењу евроазијца из периода између два светска рата. Један од најпознатијих савремених руских мислилаца, који је инспирацију потражио и у мисаоној баштини Трубецкоја и Савицког, јесте свакако геополитиколог средње генерације Александар Дугин (1962). Он је и први руски савремени геополитичар који је целовито и образложено формулисао идеју (концепт) евроазијских војних, политичких и економских интеграција.

Идеје континенталне интеграције у делу Александра Дугина

У овом раду, фокус анализе биће усмерен, пре свега, на две Дугинове капиталне књиге – „Основи геополитике“ и „Геополитику“ – односно на платформе евроазијских интеграција које су у њима изложене. Дело „Основи геополитике“ први пут је публиковано 1997. године, да би доцније било поново издато 2000. године. Коментатори Дугинових теза често наводе да је то његово најзначајније дело.

Дугин сматра, да је темељна карактеристика светске историје, антагонизам (дуализам) два типа цивилизације – телурократије (копнене моћи), и таласократије (поморске моћи). По његовом схватању, у главним историјским епохама, могу јасно да се препознају обрасци ове глобалне дихотомије (најкласичнији примери су супарништва Спарте и Атине, Рима и Картагине, и у новије доба, СССР-а и САД). Након краха биполаризма и распада СССР-а, светску политику обележава несумњива и мултидимензионална доминација Сједињених Држава – главног репрезента поморске моћи или маритимне цивилизације. За Дугина, као теоретичара крајње телурократског опредељења, глобална превласт САД потпуно је неприхватљива, и његово целокупно научно и публицистичко прегнуће усмерено је ка осмишљавању стратегије обарања америчке надмоћи у свету. Полазећи, дакле, од учења о вечитом дуализму поморских и копнених сила, Дугин сматра, да је зарад супротстављања америчкој хегемонији, односно превласти поморске моћи (Sea Power), неопходно креирање сувоzemне, континенталне или „Нове Империје“, која би објединила просторе Евроазије у кохерентан геостратегијски простор.

У том смислу, он предлаже стварање евроазијске (кон)федерације од бивших република СССР-а, а потом, и формирање великог континенталног стратегијског савеза, чије би тачке ослонца или главни промотери били Берлин (Немачка), Москва (Русија), Техеран (Иран) и Токио (Јапан). Овако геополитички дизајнирана Евроазија, због својих популационих, материјалних, технолошких и интелектуалних капацитета, али и због значајног духовног наслеђа, била би достојан такмац Сједињеним Државама за глобални примат.

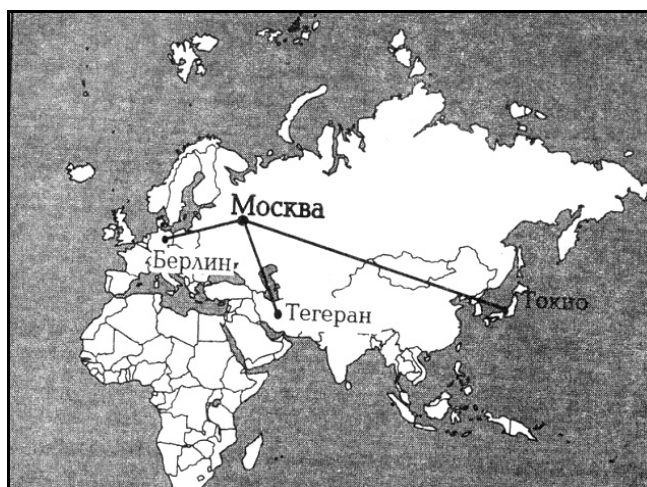
Конкретно, Дугин замишља, да стратегијско обједињавање континента „обезбеди контролу над морским границама Евроазије”, потом „економску, индустријску и ресурсну аутаркију”, и коначно, „централизовано управљање евроазијским оружаним снагама” (А. Дугин, 2000: 219). Сви остали аспекти уређења евроазијског континента – политички, административни, социоекономски, културни и духовни – могу се обликовати на еластичним принципима, *ad hoc*, од случаја до случаја.

У Европи, главни руски партнер у стварању континенталног блока, према његовом мишљењу, требала би да буде Немачка, која је стожер ширег геополитичког простора, који се најчешће именује као „Средња Европа”. Иако је Средња Европа етнички и културно разнородна, Дугин сматра, да „Немачка и Немци поседују све неопходне квалитете за ефикасну интеграцију тог геополитичког региона – историјску вољу, веома развијену економију, привилегован географски положај, етничку једнородност, свест о својој цивилизацијској мисији” (А. Дугин, 2000: 220). Са интеграцијом тог региона и елиминацијом америчког утицаја у њему, стварају се неопходни предуслови за немачко-руско партнерство у пројекту формирања континенталног (евроазијског) геостратегијског савеза. Гледано из геополитичког и геоекономског „ракурса”, његово инсистирање на савезништву Немачке и Русије делује сасвим рационално и утемељено. У привредном погледу, синергија немачког капитала и технологије са руским ресурсима и научним капацитетима у појединим сферама, делује као најоптималније решење за економски развој обе државе. Координација геополитичких интереса и креирање јединствене политике наспрам земаља које се географски простиру између њих, такође је најплаузибилнији пут за стварање савезничких односа. Да је идеја о савезништву Немачке и Русије (гео)политички веродостојна, на посредан начин потврђује, и један од најпознатијих стручњака за међународне односе и важан тумач америчких националних интереса Хенри Кисинџер. Како тврди у свом капиталном делу „Дипломатија”, „ни у чијем интересу не би било да се Немачка и Русија усредсреде једна на другу – било као главни партнери, било као главни противници” (Х. Кисинџер, 1999: 729). Није случајно што Кисинџер изриче овакав став – јасно је да би Русија и Немачка у некој врсти савезничког (партнерског) аранжмана представљале значајног геополитичког такмаца САД.

На истоку Евроазије, Дугин за савезника Русије и партнера у стварању „евроазијске империје”, предлаже Јапан. Полазећи од принципа „заједничког непријатеља”, он тврди, да Русија треба да стреми, ка „стратешкој алијанси управо са оним државама које више од других осећају терет политичког и економског притиска атлантистичке суперсиле, које имају историјску традицију геополитичких пројеката који су супротстављени атлантизму, и поседују довољну технолошку и економску моћ, да би постале кључна геополитичка реалност новог блока” (А. Дугин, 2000: 229). На први поглед, с обзиром на величину површине, географску позицију, демографски и економски потенцијал, чини се, да би било логичније, да Кина буде та „азијска карика” у Дугиновој геополитичкој конструкцији, него ли острвски Јапан. Међутим, пре двадесетак година, Дугин је Кину више доживљавао као потенцијалног геостратегијског

ривала Русије, него као могућег партнера или савезника. Осим наведених разлога за савезништво, Дугин посматра Русију и Јапан као економски комплементарне државе. Јапан је економски гигант, са високо развијеном технологијом и знатним финансијским потенцијалом. С друге стране, ова држава „нема политичку независност, војно-стратегијски систем, непосредан приступ ресурсима. Свега што Јапану недостаје, Русија има у изобиљу, а свега што Русија нема, Јапанци имају и превише” (А. Дугин, 2000: 234). Заједничким напорима, сматра Дугин, две државе би у кратком року, могле да створе „невиђено моћан геополитички центар, који би обухватао Сибир, Монголију, сам Јапан, и у перспективи цео тихоокеански регион” (А. Дугин, 2000: 234).

Следећи руски партнер у процесу евроазијске стратегијске интеграције, био би Иран. Према Дугиновој процени, Иран поседује више одлика које га чине пожељним кандидатом за главног руског (евроазијског) савезника на „јужном правцу” – „то је крупна континентална држава, тесно повезана са Средњом Азијом, радикално антиамеричка, традиционалистичка [...]” (А. Дугин, 2000: 241). У географском смислу, његов положај је таквог квалитета, да би оса Москва – Техеран, омогућила Русији, да тренутно достигне тај стратешки циљ ка којем је она тежила вековима – изласку на топла мора (А. Дугин, 2000: 241). Поред тога, савезништво са Ираном, помогло би Русији да стабилизује политичке прилике у Средњој Азији, у којој се, међу муслиманским живљем, за његову наклоност боре три геополитичке тенденције и идеолошка програма – пантуркизам, вахабизам и ирански фундаментализам. По Дугину, најбоље решење за руске, и укупне евроазијске интересе, би било то да у овој зони превлада утицај Ирана, „који би тај регион извукао из непосредне или посредне контроле атлантиста” (А. Дугин, 2000: 242).

Извор: (А. Дугин, 2000: 225)

Са дистанце од скоро двадесет година (подсетимо се – прво издање „Основа геополитике” објављено је 1997. године), може да се констатује, како Дугинова идеја евроазијских стратегијских интеграција није заживела, и како, осим Ирана, ни Немачка ни Јапан нису постали кључни руски савезници, нити

учесници у стварању континенталног блока – „Нове Империје”. Несумњиво је, да је Дугин тада потценио опсег и интензитет америчког присуства у Немачкој и Јапану – не само војног, већ и политичког, обавештајно-безбедносног, економског и културног. Поред тога, очигледно је да у тим земљама није било (и нема још увек) довољно политичке воље, како међу елитама, тако и у широким народним слојевима, да се реализује радикална геополитичка преоријентација, и да се чврста усидреност у савезништво са Сједињеним Државама мења за партиципацију у изградњи евроазијске стратегијске алијансе. Другим речима, ни Немачка ни Јапан још увек, а пре две деценије поготово, не желе(и нису желели) да уместо САД имају Русију за најважнијег савезника (партнера). Како је пролазило време, а ни једна од ове две земље није показивала спремност и жељу да коренито модификује свој геополитички и геостратегијски статус, Александар Дугин је значајно редефинисао пројекат евроазијских стратегијских повезивања и стварања континенталног блока.

Одређене назнаке тог редефинисања могу се приметити у књизи „Геополитика постмодерне” из 2007. године, у којој је Дугин сабрао више својих радова из претходних година. У овом делу, он наставља да спомиње геополитичке савезе из „Основа геополитике“, попут осовине Москва – Техеран, међутим, на једном месту у његовој књизи, када је у питању пројекат евроазијског савеза, он наводи, да је реч о „обнови јединственог стратегијског простора у оквирима бившег Совјетског Савеза, са одређеним допунама (Монголија) и одбацима (прибалтичке државе)“ (А. Дугин, 2007: 165). Такав савез би имао јединствен центар војног командовања, јединствен економски простор, са заједничким системом царинских баријера и транспортних тарифа, заједничку валуту и извесни минимум правних норми које би сви признавали. Тек би таква творевина доцније ступала у савезе са другим регионалним (субконтиненталним) центрима моћи. Другим речима, у овој књизи, Дугин се мисаоно фокусирао на процесе удруживања у оквиру постсовјетског простора, док су теме великих континенталних интеграција остале у другом плану. Ипак, значајније модификације Дугинових теза из 1990-тих година, појавиће се касније – у другој деценији овог века.

Пре пет година, светло дана је угледала његова друга кључна геополитичка студија-уџбеник „Геополитика”, коју је писао већ као професор на познатом универзитету Ломоносов. У овом делу, једна од основних Дугинових преокупација тиче се стварања стабилног и одрживог мултиполарног поретка у свету – такве планетарне конфигурације моћи у којој више актера глобалног значаја активно суделује у креирању основних токова светске политике. Дугин сматра, да је у борби за мултиполаран поредак, улога Русије кључна. За њега, теза да се „судбина светског поретка одлучује у садашње време само у Русији, помоћу Русије, и кроз Русију” има статус аксиома (А. Дугин, 2011: 471). У категоријама геополитике, по његовом мишљењу, Русија није ништа друго до *Heartland* (средишња земља) – термин који је британски географ и геополитичар Мекиндер употребио како би описао простор који понајвише заузима Русија и који је, стратегијски посматрано, тешко освојив. Ова централна улога Русије, према Дугиновом схватању, условљена је „структуром политичке географије”, а тој централној улози још доприносе и следећи фактори: нуклеарно

оружје, гигантске залихе природних ресурса, огромна територија, вишевековна традиција одбране своје независности и свест о сопственој историјској мисији (А. Дугин, 2011: 472). Дакле, као и 1997. године, у „Основама геополитике”, Дугин у Русији и Русима види покретачку снагу евроазијских интеграција и савезништава. Ипак, овај пут, координате тог пројекта и сам тон његовог излагања, нешто су другачији.

Уместо спомињања „Нове Империје” и централизованог управљања оружаним снагама (sic!), Дугин сада говори о принципу „стратегијске реорганизације простора” који окружује Русију. То значи, између осталог, директан приступ Русије животно важним географским објектима (као што су луке и топла мора), затим одсуство америчких војних база на великом континенту, као и даље интеграције на евроазијској основи (А. Дугин, 2011: 473). Сада, Немачка се спомиње тек успут – Дугин говори о стратегијском партнерству са тзв. језгром Европе (Немчка, Француска и још неке државе ЕУ). Акцент је више стављен на интеграционе процесе унутар простора некадашњег СССР-а, и посебно на две словенске републике бившег СССР-а. За Дугина, и Украјина и Белорусија у целости припадају баш зони *Heartland*-а, и према томе, „интеграција три источно-словенска друштва и државе у јединствену монолитну стратегијску структуру јесте најважнији историјски задатак” (А. Дугин, 2011: 480). Дугин примећује, како је са стратегијске тачке посматрања, та интеграција апсолутно неопходна да би *Heartland* постао самостална геополитичка снага у регионалном, а потом и у светском опсегу (А. Дугин, 2011: 480). За разлику од пре две деценије, Дугин сада у својству веома важног партнера Русије, перципира Турску. Према његовом мишљењу, „Турска је током последње деценије нагло променила начин геополитичког понашања, претварајући се из стабилног бедема атлантизма у самосталну регионалну државу, која је кадра да спроводи независну политику, чак и тада када се она разилази са интересима САД и НАТО-а, и када им противречи. Зато са данас може говорити о стварању осовине Москва – Анкара о којој пре петнаест-двадесет година није могло бити речи”(А. Дугин, 2011: 484).

Поред Турске, на „јужном правцу” Дугин и даље посматра Иран, као кључног руског савезника. Када је реч о Ирану, Дугин инсистира да се партнерство са њим заснива на прагматизму, рационалној рачуници и подударању интереса. Осовина Москва – Техеран, примећује Дугин, Русији омогућава излаз на топла мора, док Иран стиче гаранта нуклеарне безбедности. С друге стране, Дугин упозорава, да глобалистичке структуре руском јавном мњењу сервирају митове о агресивном исламском фундаментализму којег спонзорише Иран, као и то да Иран може у одређеном тренутку да зада ударац Русији, чак и војни, иако такве тезе, сматра он, немају никакво оправдање. У сваком случају, Дугин се залаже да се између Русије и Ирана створи моћна стратегијска конструкција по осовини Москва – Техеран, која би се развијала све до тачке војно-политичке интеграције и успостављања обостраних војних објеката на територијама обе земље (А. Дугин, 2011: 490).

Као и пре двадесет година, Дугин износи став, да и Индија треба да буде руски партнер, особито због њених демографских, ресурсних, и културно-цивилизацијских потенцијала. За њега, Индија је самостални „велики простор”

који се органски уклапа у мултиполарну структуру. С друге стране, он примећује, како постоји и низ околности које отежавају креацију евроазијског блока који би имао и Индију у свом саставу. Пре свега, реч је о још увек чврстим везама које Индија, захваљујући колонијалној потчињености Британији, одржава са англосаксонским светом. Ипак, Дугин сматра, да је Индији место у евроазијском простору, у којем би могла да игра стратешку улогу, упоредиву са Ираном (А. Дугин, 2011: 491-492).

Коначно, на Истоку, Дугин разматра могуће улоге два азијска дива – Кине и Јапана – у процесима евроазијских повезивања. У књизи „Основи геополитике”, он је Кину перципирао као руског супарника, потенцијалног геостратегијског непријатеља, који се складно уклопио у неолиберални глобални економски поредак који су успоставиле САД. Дугин је тада тврдио, како је „Кина најопаснији геополитички сусед Русије на Југу“ (А. Дугин, 2000: 359), посебно услед њених популационих параметара, због којих би она могла да угрози, путем тихе колонизације, Сибир и руски Далеки исток. Две деценије доцније, Дугин заузима знатно уравнотеженији став, примећујући инсистирање Кине на мултиполарном поретку, и у таквој кинеској позицији види основу за руско-кинеску сарадњу. Као основни задатак *Heartland*-а у односу према Кини, Дугин сугерише, да се на сваки могућ начин стимулише јачање кинеске поморске моћи и њена пројекција ка југу, што би било једнако њеном одвраћању од експанзије ка Сибиру или Централној Азији. Говорећи о Јапану, Дугин запажа, као и пре двадесет година, да би Јапан био оптималан партнер Русије на Далеком истоку, посебно због његове економске моћи и високих технологија, које би омогућиле преображај Сибира и које су важне за руску економију у целини. Ипак, он такође констатује, како Јапан није самосталан у својој спољној политици (на његовој територији су још присутне америчке војне базе), и како је партнерство са Русијом могуће само уколико би Јапан „учинио одлучни корак ослобађања од америчког утицаја“ (А. Дугин, 2011: 496). Иначе, у одељку о Јапану, Дугин најчешће властите тезе изражава у форми хипотетичких судова, што је и разумљиво с обзиром да се у догледној будућности не назире могућност стратешке преоријентације Јапана.

Извор: (А. Дугин, 2011: 497)

Ова мапа можда најбоље илуструје промене у Дугиновој платформи евроазијских интеграција. Главне савезничке осовине су предочене пуном линијом. Реч је о осовинама Москва – Техеран и Москва – Делхи. Помоћне (другостепене) осовине јесу: Москва – Анкара, Москва – Исламабад (Пакистан као партнер у решавању нестабилних прилика у Авганистану) и Москва – Пекинг. Иако Дугин у својој књизи испод ове мапе наглашава, да је реч о интеграцијама у правцу југа, ипак је индикативно одсуство Немачке и Јапана са ње.

У закључку, могло би се констатовати, да су се током две деценије у Дугиновој концепцији променили и поједини потенцијални савезници Русије, али и њен тон, који је суздржанији и обазривији. У сваком случају, оба његова дела – „Основи геополитике“ и „Геополитика“ – без обзира на одређене недоречености, представљају квалитетно геополитичко штиво у којем је кључна пажња посвећена управо феномену евроазијских интеграција.

Евроазијске интеграције у схватањима Леонида Ивашова

Генерал-пуковник оружаних снага Руске Федерације Леонид Ивашов (1943) такође спада у познатије савремене руске ауторе из области геополитике и геостратегије. Иначе доктор историјских наука, Ивашов је објавио више књига у којима разматра геополитички положај Русије, анализира евентуалне безбедносне изазове и ризике за њу, и промишља могуће (гео)стратегijske одговоре и решења. Прва његова књига са таквим садржајем, издата је још 2002. године, под насловом „Русија или Московија? Геополитичка димензија националне безбедности Русије“.

За Ивашова, главни геополитички такмац Русије јесте „Запад“ (западна цивилизација), којег у војно-стратегijsком аспекту, оличавају пре свега САД и НАТО. Док се у делима Александра Дугина, посебно у студији „Основи геополитике“, поједине европске државе перципирају и као потенцијални руски савезници, и међу њима нарочито Немачка, у Ивашовљевим књигама сличних рефлексија скоро да и нема. По њему, Сједињене Државе стреме као „најмоћнија светска држава, ка стварању своје хегемоније на планети“, ради чега су спремне да примењују војну силу и тамо где не могу на друге начине да реализују своје националне интересе (Л. Ивашов, 2002: 195). Као човека који је целокупну каријеру градио у оружаним снагама, Ивашова занимају понајвише стратегијски аспекти америчке позиције према Русији (конкретно, ширење НАТО-а на Исток), мада су у фокусу његове пажње и друге димензије америчко-руског ривалитета – политичка, духовна (културна), идеолошка, економска. Поред САД, Ивашов је перципирао и неке друге земље као изворе безбедносних ризика по Русију, пре свега Турску, чије је ангажовање током ратова у Чеченији, и нападно позиционирање у Централној Азији и на Закавказју, било веома штетно по руске интересе. Ивашов је у својој студији из 2002. године, чак говорио о постојању турско-муслиманског геополитичког вектора по линији: Анкара – Баку – Ашхабад – Ташкент – Алма Ата (Л. Ивашов, 2002: 286). Турско надирање у Централној Азији и на Закавказју, он је једначио са

слабљењем и потискивањем руског утицаја и престижа у тим регионима. Стављајући нагласак на ово својеврсно опкољавање Русије – притисак САД и НАТО-а са запада, а Турске и радикалног ислама са југа – Ивашов се, не без извесне црте забринутости и песимизма, у својим књигама фокусирао и на осмишљавање одговора на презентоване изазове. Увиђајући одређене слабости Руске Федерације, он је решење, између осталог, потражио и у интеграционим процесима – стварању савеза и наднационалних структура већег капацитета и јачих потенцијала зарад супротстављања споменутих изазивачима и изазовима.

Када анализира политичку ситуацију у савременом свету, Ивашов покушава да примени властити истраживачки приступ, који полази од тезе да осим националних држава, са својим дивергентним или компатибилним интересима, на глобалној сцени постоје и актери већег радијуса акције, који иначе нису сасвим препознати у науци као субјекти међународних односа. Реч је о цивилизацијама. Ивашов сматра, да у свету егзистира неколико главних цивилизација – западна (понегде он говори о западноевропској и северноамеричкој цивилизацији), православно-словенска, исламска, конфучијанска, хиндуистичка – и још неколико мањих. У Ивашовљевој перцепцији, Русија је стожер православно-словенске цивилизације, чију идеолошку основу чине православне вредности. Ивашов констатује да, иако је по бројности популације у поређењу са осталим цивилизацијама релативно малобројна (по његовој процени око 200 милиона људи), њени припадници, „живе на територији која је једнака једној шестини копна, настављају да контролишу основне геостратегијске комуникације у Евроазији, око половину природних резерви и енергетских ресурса света“ (Л. Ивашов, 2002: 286). Он у ову цивилизацију убраја већину становништва Белорусије, Бугарске, Грчке, Молдавије, Русије, Румуније, Републике Српске, Украјине и СРЈ.

Груписање и класификовање различитих народа по тзв. цивилизацијском принципу, у делу Леонида Ивашова има и једну важну практичну последицу. Припадност једној те истој цивилизацији, што претпоставља јединство различитих народа у религији, одређеним моралним нормама и животним навикама, представља, барем у Ивашовљевом размишљању, значајан основ за политичко, економско и војно повезивање, односно мултидимензионалне интеграције више држава. У том смислу, Ивашов је у својој књизи из 2002. године, знатан простор посветио интеграцији Белорусије и Руске Федерације, сматрајући да је јачање савеза ове две бивше совјетске републике први корак на путу уједињења словенских и других народа некадашњег СССР-а. Ивашов је, пре свега, мислио на Украјину, Јерменију и Казахстан, али је у том смислу споменуо чак и тадашњу СР Југославију (Србију и Црну Гору) (Л. Ивашов, 2002: 313).

Ипак, Ивашов је пропустио да детаљније елаборира ову идеју интеграције, да би следеће 2003. године, у књизи под називом „Не журите да сахраните Русију“, он већ говорио о стварању савезништава у другачијем формату и са другим актерима. У тој студији, он оцртава у још тамнијим нијансама глобалну политику САД, коју препознаје као главну опасност по виталне руске инте-

ресе. Планетарној америчкој хегемонији, може да се супротстави само коалиција држава, а никако једна држава, ма колико била моћна. Ивашов сматра, да је потребно да се формира алтернативни глобални пројекат уз подршку оних земаља, које у цивилизацијском смислу заступају колективистичке вредности, и које духовност претпостављају потрошачком менталитету. У такве земље, Ивашов сврстава Русију, бивше републике СССР-а, традиционалне руске савезнике у арапском свету и на Балкану, затим Кубу, Индију, Кину, Иран, а такође и Грчку, која је, иако члан НАТО-а, ипак православна земља, која се дистанцирала од политике Запада током рата 1999. године против СРЈ (Л. Ивашов, 2003: 124).

Може да се уочи, да је реч о врло хетерогеној коалицији, чији је једини заједнички именитељ супротстављање „глобалном Западу“. Иако је Ивашов у праву када тврди, да такав „геополитички савез превазилази по свом потенцијалу атлантистички блок“, он је цивилизацијски и политички исувише разновродан да би се ефикасно надметао са Сједињеним Државама и „Западом“ у целини. Свестан да је његово формирање ствар неизвесне и даље будућности, Ивашов предлаже, да се за почетак формира „нуклеус“ тог блока, односно савез којег би чиниле само четири државе – Русија, Индија, Кина и Иран (РИКИ) (Л. Ивашов, 2003: 124). Он наводи чињеницу, да овај геополитички блок обухвата све „водеће идејно-религиозне системе колективистичке оријентације – православље, ислам, хиндуизам, конфучијанство и комунизам“ (Л. Ивашов, 2003: 125).

Овакав савез, по суду Ивашова, представљао би довољно чврсту структуру – „геополитички ромб, који обухвата језгро Евроазије, и има отворен излаз на Тихи и Индијски океан [...]“ (Л. Ивашов, 2003: 125). Након његовог конституисања, он би могао да врши притисак на југоисточну Азију и Африку, што би принудило западни блок, да пређе од „тоталне геополитичке офанзиве на одбрамбену стратегију, барем на засебним геополитичким правцима“. У даљој будућности, овај савез би могао да реализује „геополитички пробој на југозападном (балканском) правцу, са излазом, кроз Медитеран и Африку, на Атлантски океан“ (Л. Ивашов, 2003: 125). Ивашов предвиђа, да ће се формирањем блока РИКИ, у свету створити нова „глобална биполарност“. С једне стране, фигурирао би атлантистички блок, а насупрот њему, континентални савез РИКИ. По његовом мишљењу, ако би се замишљени савез заиста оваплотио, он би био у знатно повољнијем геостратегијском положају од атлантистичког ривала, јер би био сабран првенствено на једном, централном континенту, док би комуникације његових чланица биле у далеко мањој мери рањиве него ли код атлантистичких сила (Л. Ивашов, 2003: 128). Коначно, Ивашов сугерише, да би овом блоку у будућности могле да се прикључе и земље, које су по свом положају и националној традицији континенталистичке, а које силом историјских околности улазе у атлантистички блок или су његови савезници, попут Немачке, Јапана, Кореје и балканских држава (Л. Ивашов, 2003: 126).

Уочљиво је да креирање и функционисање овог савеза, Ивашов поглавито перципира из угла геостратегије. Међутим, у савременом свету, једну ди-

мензију повезивања између више држава, на пример војну, обично прате и допуњују и други аспекти сарадње – политички, економски, дипломатски и информативни – које Ивашов није детаљније образложио. Вероватно наслућујући недостатке овако скициране интеграције, он је у најновијем делу „Геополитика руске цивилизације“ из 2015. године, пружио целовитију концепцију евроазијских интеграција.

Током друге деценије XXI века, на простору бившег СССР-а, евроазијски интеграциони процеси, додуше омеђени границама бившег СССР-а, већ су узели маха и оваплотили се у више форми, попут Евроазијске економске уније (ЕАЕУ) или Организације уговора о колективној безбедности (ОДКБ). И поред тих позитивних трендова, Ивашов трезвено скреће пажњу на то, да потенцијал овог савеза, чак и када би већина чланица Заједнице независних држава ступила у њега, не би био довољан да би успешно конкурисао Кини, Европи или САД. Ивашов сугерише, да Евроазијски савез треба да буде јединствена целина са самосталним геополитичким центром, економским простором, са заједничком (или блиском) спољнополитичком позицијом, праксом тимске одбране економских интереса и системом колективне безбедности (Ј. Ивашов, 2015: 773). Када је реч о квалитативним аспектима овог савеза, Ивашов у економској области предлаже стварање вертикално интегрисаних транснационалних структура у водећим гранама производње, као и јединственог произвођачког и царинског простора. Поред тога, он се залаже и за обнављање заједничког простора културе, науке, образовања, проналазаштва и спорта, док би се на темељу ОДКБ-а развио јединствен простор одбране и безбедности (Ивашов, 2015: 774).

Видљиво је да у најновијој књизи, Ивашов много детаљније промишља опсег и садржај евроазијских интеграција. У његовој концепцији, Евроазијски савез има компетенције и НАТО-а (војно-политичка димензија) и ЕУ (економско-политичка димензија). Ивашов се чак осврће и на духовну компоненту пројекта интеграције, тврдећи како његову основу треба да чини обнова традиционалне „цивилизације вредности“ као противтеже западној „цивилизацији интереса, користи, профита“ (Ивашов, 2015: 774).

Паралелно са овим процесом, Ивашов обраћа пажњу и на даљу еволуцију ШОС-а (Шангајске организације за сарадњу) и партиципацију у њему држава попут Индије, Ирана, Пакистана, Авганистана, Монголије и других. По њему, овај блок држава би требало да се преобрази у Евро-азијатски савез (Ивашов, 2015: 774). Овај, како каже Ивашов, „савез континенталних цивилизација и земаља“ разликује се од Запада по економском моделу, духовно-моралним вредностима и систему безбедности (Евро-азијатски савез као алтернатива НАТО-у). Коначно, Ивашов прижељкује и даљи развој БРИКС-а, као коалиције незападних цивилизација и алтернативе светској доминацији Англосаксонаца. Када говори о БРИКС-у, Ивашов наглашава, пре свега, економски аспект ове групације, видећи у њој контратежу привредно-финансијској превласти САД и Запада.

Три наведена блока – Евроазијски савез, ШОС и БРИКС – Ивашов перципира аналогно познатој руској дрвеној лутки – Матрјошки, што се може видети и на овде презентованом графичком приказу. Евроазијски савез је дакле „савез постсовјетских држава, који се претвара у савез народа са циљем обнове евроазијског културно-цивилизацијског простора“. Као најмањи по величини и капацитетима, улази у састав веће геополитичке конструкције – ШОС-а. У ШОС-у (Евро-азијатском савезу), Ивашов препознаје „коалицију антизападних држава која се претвара у савез континенталних цивилизација са источном скалом вредности, властитим финансијама и системом колективне безбедности“. ШОС је у Ивашовљевој концепцији део још ширег савеза – БРИКС-а. За БРИКС, Ивашов на овом графику наводи, да је то „савез незападних цивилизација као одговор на системску кризу западноцентричног поретка света, као излаз из историјске слепе улице и као основа развоја човечанства у XXI веку“ (Ивашов, 2015: 773).

Извор: (Ивашов, 2015: 773)

Разлози због којих је Леонид Ивашов поборник евроазијских интеграција, нису само идејног и теоријског, већ и прагматичног карактера. По њему, свега три геополитичка центра – САД, Европа и Кина – дефинишу векторе светског историјског процеса. Ти центри формирају властите геополитичке просторе са популацијом не мањом од 400 милиона житеља, оружаним снагама које могу да пројектују силу у све регионе планете, океан и космос, и фи-

нансијским системом на бази сопствене валуте (Ивашов, 2015: 778). У Ивашовљевој слици савременог света, Русија је светски центар другог ешалона, упоредив са Индијом и Јапаном. Уколико би се утврдио униполарни светски поредак, Русија би могла, сматра он, да доживи распад и нестанак са политичке карте света, на само као самобитна цивилизација, већ и као држава. У случају реализације кинеског модела светског поретка који би подразумевао „мултиполарни свет и униполарну Азију“, Русија би имала шансу да се очува као регионална (евроазијска држава) (Ивашов, 2015: 783). Другим речима, да би избегла евентуалну фрагментацију (у случају коначног тријумфа САД) или периферизацију (у случају доминације Кине), за Русију је најповољнија стратешка опција активно учествовање у евроазијским интеграцијама. Тиме она, с једне стране, јача своју позицију наспрам експанзије САД, а са друге, превентивно се повезује са Кином и спречава међусобни ривалитет. Иако Ивашов, попут Дугина, Русији резервише врло важну позицију у глобалним политичким, економским и војним процесима „дугог трајања“, у његовој најновијој књизи уочавају се опрез и блага забринутост када је реч о будућности, потенцијалима и могућностима његове отаџбине. Стога је сасвим разумљиво Ивашовљево инсистирање на мултивекторским повезивањима, како на самом евроазијском континенту, тако и шире (пре свега кроз организацију БРИКС).

Закључак

На основу анализе садржаја књигâ двојице еминентних руских аутора из области геополитике и геостратегије, може да се примети, да је концепт евроазијских интеграција слојевит, динамичан, вишезначан и отворен за модификације и иновације. Тај концепт је пратио одређене политичке догађаје и кретања у свету, попут јачања међусобне сарадње бивших република СССР-а, стратешког повезивања Русије и Кине, успостављања приснијих односа између великих западних сила (у оквиру БРИКС-а), а његови творци су помно регистровали та дешавања и сходно њима преиначавали и допуњавали своје првобитне замисли. Само узимајући у обзир ове чињенице, могу да се разумеју одређене концепцијске еволуције у идејама Александра Дугина, посебно када је реч о кључним руским партнерима у процесу стварања евроазијског континенталног блока или различити формати повезивања Русије и других држава, које је сугерисао Леонид Ивашов. Иако оба аутора не одступају од антиамеричког (антиглобалистичког) дискурса и евроазијске (континенталистичке) нарације, њихови теоријски погледи нису херметички затворени за нове идеје, промишљања и погледе на светску политику.

С друге стране, из садашње перспективе, јасно је да су нека од њихових стајалишта била више плод прижељкивања и надања (дакле емотивних фактора), а мање рационалног и трезвеног сагледавања реалних политичких прилика у свету. Ова оцена, чини се, посебно важи за Дугинову идеју континенталне осовине Берлин – Москва – Токио, која без обзира на своју привлачност, није могла да се оваплоти у конкретан савез услед више објективних фактора, које

је у својевремено Дугин сасвим потценио. Скоро на исти начин би се могло проблематизовати његово садашње инсистирање на, иначе пожељном и драгоценом, чвршћем стратешком повезивању Русије са Турском, с обзиром да две земље имају различите геополитичке позиције на Блиском истоку, Централној Азији, Балкану...

И поједине замисли генерала Ивашова, првих година текућег века, више су припадале спекулацији, а мање пажљивој анализи и утемељеној предикцији. Сврставање у један стратегијски блок (РИКИ) Индије и Кине, говори да је Ивашов понекад занемаривао чињенице – историјско наслеђе односа две најмногљудније светске нације – које су се током Хладног рата чак и оружаном надметале за властиту перцепцију граница и примат у области Хималаја. Иако су се две земље у међувремену приближиле један другој, велико је питање да ли је некадашњи ривалитет сасвим ишчезнуо из њихових односа.

Идеје о потреби евроазијских интеграција такође су израз свести обојице руских аутора да је Русија још увек недовољно снажна да би могла самостално да се суочи са Сједињеним Државама, односно преузме вођство испред држава које се опира америчкој доминацији. Дакле, у предложеним пројектима евроазијских интеграција присутан је и прагматичан моменат, што никако не би требало да се занемарује када се анализира њихов садржај и побуде. Иако по негде недоречени и слабије операционализовани, пројекти евроазијских интеграција (повезивања), који су у овом раду анализирани, ипак представљају перспективну платформу, на којој може да се заснива спољнополитичка стратегија Руске Федерације, чије руководство последњих година несумњиво реализује у свом деловању поједине идеје и сугестије из мисаоног опуса Александра Дугина и Леонида Ивашова.

Литература:

1. Дугин, Александр (2000): *Основы геополитики. Геополитическое будущее России*, Арктогея, Москва
2. Дугин, Александр (2007): *Геополитика постмодерна: Времена новых империй. Очерки геополитики XXI века*, Амфора, Санкт-Петербург
3. Дугин, Александр (2011): *Геополитика*, Гаудеамус, Академический проект, Москва
4. Ивашов, Леонид (2002): *Россия или Московия?: Геополитическое измерение национальной безопасности России*, Эксмо, Москва
5. Ивашов, Леонид (2003): *Хоронить не спешите Россию*, Язуа, Эксмо, Москва
6. Ивашов, Леонид (2015): *Геополитика русской цивилизации*, Институт русской цивилизации, Москва
7. Караганов, Сергей (ур.) (2002), „Стратегия для России”, у: Караганов Сергей (ур.), *Стратегия для России (10 лет СВОП)*, Вагриус, Москва
8. Кисинцер, Хенри (1999): *Дипломатија I-II*, Верзалпрес, Београд
9. Козырев, Андрей (1994): *Преображение*, Международные отношения, Москва
10. „Евразийство”, у: Новикова, Лидия, Сиземская, Ирина (ур.) (1995), *Мир России – Евразия*, Высшая школа, Москва

THE PROJECTS OF EURASIAN INTEGRATIONS IN THE CONTEMPORARY RUSSIAN GEOPOLITICAL THOUGHT

Summary: The paper is dedicated to the description and explication of a few projects (ideas) of Eurasian integration in the papers by two contemporary Russian geopoliticians. By means of the methods of analysis, synthesis and comparison, the deliberations and arguments of the renowned Russian authors Alexander Dugin and Leonid Ivashov, which are related to the models, ranges and manners of the realization of Eurasian integrations in the political, military and economic aspects, are shown and interpreted in the paper. Apart from that, the evolution of their concepts in a longer time period is also observed in the paper. Attention is also paid to their choice of potential partners, the forms of cooperation and the argumentation that concerns the justifiability of Eurasian integrations.

Key Words: Eurasia, geopolitics, integrations, Russia, geostrategy